

KS. IGNACY DEC

NAUKI TEOLOGICZNE WE WROCLAWIU W LATACH 1945-1995

Teologia jako specyficzna nauka towarzysząca posłannictwu Kościoła, zadomowiona jest w nauce i kulturze niemal wszystkich narodów chrześcijańskich. Swoją bazę treściową czerpie z Objawienia, zaś strukturę formalną buduje na podobieństwo innych nauk realnych, zwłaszcza humanistycznych, i rozwija się, pozostając w symbiozie z nimi. W czasach starożytności chrześcijańskiej i wczesnego średniowiecza refleksja teologiczna kulturowana była w szkołach katedralnych, parafialnych i klasztornych. Z chwilą powstania uniwersytetów, teologia weszła w ich strukturę jako podstawowy dział wiedzy, zaś wydziały teologiczne stanowiły wiodący kierunek w strukturze tychże uniwersytetów, zakładanych zresztą zazwyczaj z inicjatywy lub przynajmniej przy aprobachie Kościoła.

Tradycję zorganizowanej formacji teologicznej we Wrocławiu otwiera rok 1565, kiedy to utworzono tutaj pierwsze na ziemiach polskich seminarium duchowne. Z chwilą, gdy we Wrocławiu powstała dwuwydziałowa Akademia Leopoldyńska, przekształcona potem w Uniwersytet Wrocławski, teologia znalazła się od początku w strukturze tychże uczelni. Do dziś można na zachodzie Europy – zwłaszcza w Niemczech – usłyszeć pochlebne słowa, wysławiające poziom nauk na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego w okresie przedwojennym. Sytuacja zmieniła się nieco po drugiej wojnie światowej w związku z powrotem Ziemi Zachodnich do Macierzy i przejęciem rządów w kraju przez komunistów. Akademicka teologia, nie mogąc pozostać w strukturze odrodzonego Uniwersytetu Wrocławskiego, znalazła swoje schronienie najpierw w murach Wyższego Seminarium Duchownego, a potem na Papieskim Fakultecie Teologicznym.

Prezentacja nauk teologicznych w półwieczu powojennego Wrocławia przedstawiona będzie w dwóch etapach. W pierwszym, ukazane będą instytucje, w których zajmowano się teologią (Wyższe Seminarium Duchowne i Papieski Fakultet Teologiczny), w drugim – omówione będą

główne kierunki teologiczne uprawiane w ramach szeroko rozumianej teologii wraz z charakterystyką ich głównych przedstawicieli i wskazaniem na zasadnicze kierunki badań i osiągnięcia.

I. INSTYTUCJE KSZTAŁCENIA TEOLOGICZNEGO

Jak już nadmieniono, nauki teologiczne w powojennym Wrocławiu związane są z dwoma instytucjami kościelnymi. Pierwsza z nich – Wyższe Seminarium Duchowne – była kontynuacją seminarium duchownego, istniejącego w tym mieście od roku 1565; druga zaś – Papieski Fakultet Teologiczny – powstała formalnie we Wrocławiu w roku 1968 w wyniku usilnych starań Kościoła, jako kontynuacja Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, zlikwidowanego w 1945 roku.

1. WYŻSZE SEMINARIUM DUCHOWNE

Przed wybuchem drugiej wojny światowej archidiecezja wrocławska posiadała trzy budynki związane ze studium teologii, szczególnie z Wyższym Seminarium Duchownym. Były to: *Collegium Georgianum*, zbudowane przez kard. Georga Koppa w 1895 r. (dzisiejszy gmach przy pl. Katedralnym 14), *Collegium Marianum* (nad Odrą), przeznaczone dla studentów teologii Uniwersytetu Wrocławskiego, i *Collegium Albertinum*, wybudowane przez kard. Adolfa Bertrama w roku 1935 na Karłowicach – dla alumnów roku pastoralnego¹. W wyniku działań wojennych całkowitemu zniszczeniu uległo *Collegium Marianum* nad Odrą. *Collegium Georgianum* zostało zniszczone w 40 procentach, zaś *Collegium Albertinum* zachowało się i zostało zajęte w roku 1945 przez armię radziecką na szpital wojskowy, a potem przeszło w ręce Uniwersytetu Wrocławskiego.

W ramach organizowania życia kościelnego w powojennym Wrocławiu władze kościelne wszczęły starania o przywrócenie Wydziału Teologicznego na odrodzonym Uniwersytecie Wrocławskim, w łączności z seminarium, jak to było do roku 1945². Gdy zabiegi i starania okazały się bezskuteczne,

¹ Por. ks. I. D e c, *Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne we Wrocławiu w latach 1976-1994*, w: *Patientia et caritas*, red. ks. I. Dec, Wrocław 1995, s. 272.

² Ze strony kościelnej staraniom tym przewodził przybyły do Wrocławia w czerwcu 1945 roku były profesor Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie – ks. Józef Umiński. Niestety, dzieło to nie powiodło się. Por. A. S c h l e t z, *Ks. Józef Umiński (1888-1954)*, „*Nasza Przeszłość*”, 8(1958) s. 302 oraz bp W. U r b a n, *Archidiecezja Wroclawska w latach 1945-1965*, „*Nasza Przeszłość*”, 22(1965) s. 49.

ówczesny administrator apostolski ks. dr Karol Milik postanowił zorganizować we Wrocławiu własne, kościelne studium teologii w ramach seminarium duchownego. Organizację seminarium zlecił ks. Józefowi Marcinowskiemu³ Po odzyskaniu od władz miejskich i częściowym wyremontowaniu budynku przy pl. Katedralnym 14 – *Collegium Georgianum* – 8 października 1947 r. odbyła się – pierwsza po wojnie – uroczysta inauguracja roku akademickiego⁴. Na pierwszy rok studiów zgłosiło się 24 alumnów. Z czasem wrocławskie seminarium zostało przemianowane na Arcybiskupie Seminarium Duchowne i otrzymało od papieża Jana XXIII w roku 1960 relikwie św. Piusa X, który został jego patronem.

Fakt funkcjonowania w Stolicy Dolnego Śląska seminarium duchownego nie wygasił w środowisku teologicznym Wrocławia tęsknoty za teologią w pełni akademicką, uniwersytecką. Gdy zawiodły zabiegi osób kościelnych u miejscowych władz uczelnianych i w centralnych władzach ministerialnych o restytuowanie wydziału teologicznego na uniwersytecie, wówczas podjęto drogę czysto kościelną. Dzięki ogromnym wysiłkom rektora seminarium bpa Pawła Latuska, a także dzięki staraniom abpa Bolesława Kominka, Rzymska Kongregacja ds. Seminariów i Uniwersytetów wyraziła zgodę w 1964 r. na utworzenie w seminarium duchownym we Wrocławiu Akademickiego Studium Teologicznego z prawem nadawania stopni naukowych: bakalaureatu i licencjatu. W roku 1968 ta sama Kongregacja uznała Akademickie Studium Teologiczne we Wrocławiu za kontynuację Wydziału Teologicznego, funkcjonującego na Uniwersytecie Wrocławskim do roku 1945. W ten sposób wznowił swą działalność Wydział Teologiczny w ramach Arcybiskupiego Seminarium Duchownego, który w roku 1974 otrzymał miano wydziału „Papieskiego”

2. PAPIESKI FAKULTET TEOLOGICZNY

Po ogłoszeniu decyzji Stolicy Apostolskiej o wznowieniu we Wrocławiu Wydziału Teologicznego przy miejscowym seminarium duchownym, które

³ Por. w związku z tym: ks. J. M a r c i n o w s k i, *Początki Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu*, w: *Dei Virtus – Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie*, Wrocław 1974, s. 243-251.

⁴ Por. tamże, s. 248-251. Uroczystą mszę św. w zachowanej kaplicy mariackiej archikatedry wrocławskiej odprawił administrator apostolski ks. dr Karol Milik, a kazanie wygłosił ówczesny administrator Śląska Opolskiego ks. dr Bolesław Kominek, późniejszy kardynał metropolita wrocławski. Alumnów było zgłoszonych na pierwszy rok 24. Grono wychowawców i wykładowców było niewielkie. Pierwsi wychowawcy w seminarium to: ks. Józef Marcinowski – rektor, o. Franciszek Sasiadek SJ – ojciec duchowny, o. Albert Wojtczak OFM – wicerektor; zaś pierwsi wykładowcy – ks. Józef Umiński, ks. Józef Jelito, ks. Hieronim Feicht, ks. Wincenty Urban, ks. Józef Wojtukiewicz.

nastąpiło 7 marca 1968 r., wnet przystąpiono do organizowania struktury uczelni akademickiej. Trzeba było zaangażować do pracy naukowo-dydaktycznej samodzielnych pracowników naukowych z innych uczelni katolickich, szczególnie z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdyż na miejscu było ich niewielu. W roku 1970 przybył do Wrocławia z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ks. Józef Majka. Jemu to zlecił kard. Bolesław Kominek zorganizowanie struktury Wydziału. Szybko zostały zorganizowane specjalizacje z zespołami odpowiednich katedr. Rozwinęły się wykłady monograficzne na studium licencjackim i doktoranckim. Dzięki sprawnemu działaniu ks. Majki, wspieranego wydatnie przez ks. J. Krucinę, Wydział mógł już w roku 1971 wydać pierwsze dyplomy magisterskie i licencjackie a w roku 1976 przeprowadzić pierwszą publiczną obronę pracy doktorskiej. W roku akad. 1977/78 zostały powołane do życia dzienne, stacjonarne studia teologii dla osób świeckich i zakonnych. W roku 1981 – na fali ogólnego zrywu solidarnościowego w Polsce – Papieski Fakultet Teologiczny we Wrocławiu, wraz z innymi uczelniami papieskimi w naszym kraju, otrzymał osobowość prawną, zaś w roku 1989, w wyniku podpisanej umowy między Rządem a Episkopatem, PFT został uznany przez władze państwowe za wyższą uczelnię akademicką. W 1990 r. PFT przeprowadził pierwszą habilitację i jego rektor wszedł do kolegium rektorów wyższych uczelni miasta Wrocławia. W roku akad. 1993/94 zostały wprowadzone na PFT studia magisterskie zaoczne dla absolwentów Studium Katechetycznego, aktualnie zatrudnionych w katechizacji szkolnej. W tym też roku zaczęło funkcjonować na Fakultecie Dwuletnie Podyplomowe Studium Dziennikarskie oraz zostały wprowadzone na studium podstawowym teologii dla świeckich cztery specjalizacje: dziennikarska, katechetyczna, rodzinna i społeczna. W roku akad. 1994/95 PFT na siedmiu sekcjach, specjalizacjach (filozoficznej, historycznej, biblijnej, dogmatycznej, moralnej, kanonicznej i pastoralnej) zatrudniał 79 pracowników naukowo-dydaktycznych, w tym: 25 samodzielnych (17 profesorów i 8 docentów), 35 doktorów, 5 licencjatów i 16 magistrów. Do grudnia 1995 r. PFT przeprowadził 8 habilitacji, kreował 44 doktorów, wydał 252 dyplomy licencjackie i prawie 1500 magisterskich. Wykształcił w teologii na stopniu podstawowym prawie 1500 księży, kilkuset zakonników i ponad 500 osób świeckich⁵

Przy Papieskim Fakultecie Teologicznym we Wrocławiu funkcjonują także następujące nieakademickie instytucje kształcenia teologicznego: Kolegium Katechetyczne, przekształcone ze Studium Katechetycznego, Archidiecezjalne Kolegium Teologiczne przy par. św. Elżbiety, Archidiecezjalne Studium

⁵ Por. ks. I. D e c, *Srebrne gody Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu*, w: *Patientia et caritas*, red. ks. I. Dec, Wrocław 1995, s. 293-304.

Rodzinne i Studium Organistowskie. Papieski Fakultet sprawuje nad nimi kuratelę naukową.

II. GŁÓWNE DYSCYPLINY TEOLOGICZNE – REPREZENTANCI, KIERUNKI BADAŃ, OSIĄGNIĘCIA

Prezentację głównych kierunków uprawianych we wrocławskim środowisku teologicznym przedstawimy według podstawowych dyscyplin teologicznych, układających się na Papieskim Fakultecie Teologicznym w sekcje, specjalizacje. Uwzględniony także będzie okres poprzedzający powstanie Fakultetu, a więc okres, w którym teologia była uprawiana i wykładana w ramach studium teologii w Wyższym Seminarium Duchownym.

1. SPECJALIZACJA FILOZOFICZNA

Do pierwszych wykładowców przedmiotów filozoficznych we Wrocławskim Seminarium Duchownym po wojnie należeli: ks. Józef Wojtukiewicz, ks. Stanisław Góra, o. Albert Wojtczak OFM, ks. Jan Puzio, ks. Wiesław Gawlik, ks. Stanisław Mierzwa, o. Stanisław Rymarz OFM⁶. Spośród nich jedynie ks. Jan Puzio uzyskał stopień doktora habilitowanego w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w roku 1974⁷. Natomiast w dziedzinie publikacji naukowych wśród wyżej wymienionych największą ich liczbą legitymował się ks. Wiesław Gawlik⁸. Jego dorobek naukowy skoncentrowany jest głównie wokół dwóch dziedzin: niektórych zagadnień logiki formalnej i filozofii kard. J. H. Newmana. Chronologicznie najwcześniej, bo już w ostatnich latach studiów seminaryjnych i w pierwszych latach kapłaństwa, podejmował ks. Gawlik problemy z zakresu logiki. Owocem tych zainteresowań i badań były dwie obszernie publikacje: *Zagadnienie symbolicznej interpretacji logiki tradycyjnej*⁹ i *U podstaw klasyfikacji rozumowań*¹⁰. Były to prace wówczas dosyć nowatorskie, wnoszące do ówczesnych teorii logicznych nowe koncepcje. W pierwszej z nich autor zaprezentował nową teorię interpretacji zdań kwadratu logicznego, posługując się stworzonym

⁶ Por. bp W. U r b a n, *Archidiecezja wrocławska...*, art. cyt., s. 51.

⁷ Por. t e n ż e, *30-lecie Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu (1947 – 1977)*, „Colloquium Salutis – Wrocławskie Studia Teologiczne”, 15(1983) s. 235.

⁸ Na temat publikacji o. A. Wojtczaka zob.: bp W. U r b a n, *30-lecie Seminarium...*, art. cyt., s. 226-228, zaś ks. S. Góry: t e n ż e, *Archidiecezja wrocławska...*, art. cyt., s. 51.

⁹ „Collectanea Theologica”, 22(1950), s. 118-157 oraz 23(1952), fasc. 1-2, s. 31-65.

¹⁰ Tamże, 26(1955), fasc. 4, s. 583-631.

przez siebie tzw. kwantyfikatorem ograniczającym. W drugiej – podjął problem podstaw podziału rozumowań, polemizując w tym względzie z logikami tej klasy, co J. Łukasiewicz, J. Salamucha, T. Kotarbiński, K. Ajdukiewicz, T. Czeżowski czy B. Gawecki. Drugą, o wiele ważniejszą i bardziej pochlaniającą dziedziną zainteresowań ks. Gawlika była filozofia kard. J. H. Newmana. Można bez przesady powiedzieć, iż dramat życia i myśli angielskiego konwertyty był wielką, intelektualną pasją całego życia ks. Gawlika. Z zakresu newmanowskiej filozofii podjął autor głównie dwa problemy: problem poznania konkretnego i religijnego oraz problem poznania Boga przez sumienie¹¹. Ogłoszone z tej dziedziny prace zapowiadały przygotowywaną rozprawę habilitacyjną, której jednak autor nie zdążył sfinalizować, gdyż spotkała go przedwczesna śmierć¹².

Z grona wykładowców przedmiotów filozoficznych na PFT we Wrocławiu z ostatniego okresu należy wymienić: ks. bpa Adama Dyczkowskiego, ks. Juliana Michalca, ks. Ignacego Deca, ks. Jana Choroszego, ks. Janusza Czarnego, ks. Jerzego Witczaka, ks. Mirosława Kiwkę i ks. Stanisława Pawlaczka. Spośród nich, do tej pory habilitowali się jedynie ks. Ignacy Dec i ks. Jan Choroszy. Głównym przedmiotem zainteresowań ks. Deca jest antropologia filozoficzna. Z zakresu tej dyscypliny autor opublikował trzy pozycje książkowe i szereg artykułów¹³.

W powojennym 50-leciu przyjeżdżali także do Wrocławia wykładowcy filozofii z innych ośrodków teologicznych. Byli to przeważnie samodzielni pracownicy naukowcy, którzy na PFT we Wrocławiu prowadzili wykłady monograficzne. Do nich należeli – z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego: ks. Józef Pastuszka, ks. Stanisław Kowalczyk, ks. Stanisław Zięba oraz – z Papieskiego Wydziału Teologicznego z Krakowa: ks. Marian Jaworski i ks. Józef Tischner.

W obręb sekcji filozoficznej na PFT wchodzi także psychologia i pedagogika. Reprezentują ją na Fakultecie ks. Eugeniusz Mitek i ks. Marian Wolicki, ks. Andrzej Jagiełło i ks. Franciszek Głód. Dwaj pierwsi – samodzielni pracownicy – są znani na forum ogólnopolskim jako autorzy cennych prac z zakresu psychologii i pedagogiki.

¹¹ Por. jego prace: *Newmanowska analiza poznania konkretnego i religijnego*, „Collectanea Theologica”, 26(1955), fasc. 3, s. 493-536; *Dramat życia i myśli Newmana*, „Znak”, 21(1969), nr 2(176), s. 145-160 oraz *Poznanie Boga przez sumienie u Newmana*, tamże, s. 161-177.

¹² Na temat ks. W. Gawlika zob.: ks. I. D e c, *Życie i działalność naukowo-duszpasterska ks. Wiesława Gawlika (1923-1980)*, w: *Misericordia et veritas*, red. ks. J. Mandziuk i ks. J. Pater, Wrocław 1986, s. 89-112.

¹³ Pozycje książkowe ks. I. Deca z zakresu antropologii filozoficznej to: *Tomaszowa a Marcelowa teoria człowieka*, Wrocław 1984, *Filozofia miłości w ujęciu Gabriela Marcela*, Wrocław 1986 oraz *Transcendencja człowieka w przyrodzie*, Wrocław 1994.

2. SPECJALIZACJA HISTORYCZNA

Pierwszoplanową postacią specjalizacji historycznej we wrocławskim środowisku teologicznym był bp Wincenty Urban. W pierwszym dziesięcioleciu powojennym wspomagali go dwaj wytrawni profesorowie: ks. Józef Umiński i Tadeusz Silnicki¹⁴. Dorobek naukowy bpa Urbana ma imponujący rozmiar i wielokierunkowy charakter. Obejmuje on prawie 500 drukowanych pozycji. Oprócz dzieł pionierskich, dobrze opracowanych znajdziemy w nim także pisma okolicznościowe, jakby „niewykończone”, mające formę szkiców, informacji, materiałów do przyszłych prac syntetycznych. Autor był świadomy tego, dlatego niektórym pracom tego typu dawał robocze tytuły, takie, jak: „szkice”, „zarys”, „materiały”, „studia” itp. Spuścizna pisarska bpa Urbana charakteryzuje się szeroką rozpiętością zarówno tematyczną jak i formalną oraz bogatą bazą źródłową¹⁵. W dorobku pisarskim o charakterze ściśle naukowym można wyróżnić trzy zasadnicze działy: prace z zakresu archiwistyki i bibliotekoznawstwa, prace dotyczące dziejów Kościoła na przedwojennych kresach wschodnich i prace z zakresu dziejów Kościoła na Śląsku (dział najobszerniejszy). Prace działu pierwszego wiązały się z pełnieniem przez ks. Biskupa funkcji dyrektora Archiwum, Muzeum i Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu. W dziale tym dają się wyróżnić dwie podgrupy: rozprawy o śląskich bibliofilach i bibliotekach oraz sprawozdania z działalności Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnego¹⁶.

W grupie prac poświęconych Kościołowi na przedwojennych ziemiach wschodnich należy odnotować prace poświęcone problematyce unickiej, kultowi Matki Bożej, wybitniejszym biskupom i kresowym kapłanom, których część przeszła po wojnie do pracy duszpasterskiej na Ziemiach Odzyskanych¹⁷

Najobszerniejszą grupę prac w twórczości naukowej ks. bpa Urbana stanowią publikacje poświęcone bogatej i złożonej problematyce historii Kościoła na Śląsku. Wśród historyków polskich podejmujących tę problematykę zajmuje bp Urban czołowe miejsce. Niewątpliwą zasługą autora w tej dziedzinie jest źródłowe wykazywanie polskości Śląska – wbrew niektórym historykom niemieckim. Stąd też największą podgrupę publikacji w tym sektorze stanowią prace ukazujące wkład Kościoła katolickiego na Śląsku

¹⁴ Por. bp W. Urban, *Archidiecezja Wrocławska...*, art. cyt., s. 51-52 oraz tenże: *30-lecie Wyższego Seminarium...*, art. cyt., s. 233.

¹⁵ Por. ks. J. Pater, *Życie i działalność ks. Biskupa Prof. Wincentego Urbana (1911-1983)*, w: *Misericordia et veritas*, red. ks. J. Mandziuk i ks. J. Pater, Wrocław 1986, s. 31-33.

¹⁶ Por. ks. J. Swastek, *Działalność naukowa Księdza Biskupa*, w: *Siostry Elżbietanki, Niestrudzony Siewca*, Wrocław 1985, s. 188.

¹⁷ Wykaz prac z tego zakresu podaje ks. J. Swastek, *Działalność naukowa...*, art. cyt., s. 236, przypis 36.

w czasach pruskich w utrzymaniu języka polskiego poprzez praktyki duszpasterskie, katechizację i kaznodziejstwo¹⁸. Inną ważną grupę z tej dziedziny stanowią prace poświęcone duszpasterstwu we wrocławskiej diecezji w czasie potrydenckim¹⁹. Są także prace dotyczące katedry wrocławskiej, seminarium duchownego, wybitniejszych biskupów i kapłanów oraz rozprawy z zakresu śląskiej hagiografii (o św. Jadwidze, bł. Czesławie, biskupie Nankerze), a także prace związane z historią zgromadzenia Sióstr Elżbietanek i ich patronki św. Elżbiety²⁰.

Spośród historyków Kościoła, uczniów, późniejszych współpracowników i następców bpa Urbana, należy wymienić ks. Kazimierza Dołę, ks. Józefa Swastka, ks. Józefa Mandziuka, ks. Antoniego Kielbasę, ks. Józefa Patera, ks. Władysława Bochnaka, ks. Tadeusza Fitycha i ks. Zdzisława Leca. Trzej pierwsi są samodzielnymi pracownikami naukowymi i legitymują się sporą ilością publikacji. Ks. K. Dola skupia się głównie na badaniach historii Kościoła na Śląsku w okresie późnego średniowiecza. Podejmuje głównie problemy dotyczące życia duchowieństwa na Śląsku (zwłaszcza w XV wieku) i opieki społecznej Kościoła. Ulubionym tematem badań ks. J. Swastka są święci w Kościele, zaś ks. J. Mandziuk w swoich badaniach dużo miejsca poświęca śląskim bibliotekom. Należy odnotować, iż historycy Kościoła PFT współpracują ściśle z historykami Wrocławskiego Uniwersytetu. Spośród pracowników niesamodzielných dużą aktywność pisarską przejawia ks. Józef Pater i ks. Antoni Kielbasa.

3. SPECJALIZACJA BIBLIJNA

Nauki biblijne w 1947 roku w Seminarium Duchownym we Wrocławiu znalazły wybitnego specjalistę w osobie ks. Józefa Jelity. Był on wychowankiem Uniwersytetu Wrocławskiego. Habilitował się na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Wykładał w Seminarium Wrocławskim Stary Testament. Opublikował 50 prac²¹.

W następnych latach wykłady z zakresu nauk biblijnych prowadzili: ks. Mikołaj Witkowski, ks. Jan Wierusz-Kowalski, o. Jerzy Rumak OFM Cap, ks. Walenty Prokulski SJ, ks. Stanisław Wojtowicz, ks. Sylwester Baksik, ks.

¹⁸ Por. tamże, s. 234, przypis 3.

¹⁹ Por. tamże, s. 235, przypis 30.

²⁰ Por. tamże, s. 235-237, przypis nr 31, 41, 42.

²¹ Por. A. K l a w e k, *Wspomnienie o śp. Ks. Prof. Dr Józefie Jelito*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 20(1967), nr 2, s. 112-114. oraz bp W. U r b a n, *30-lecie Wyższego Seminarium...*, art. cyt., s. 233. Wśród prac ks. Jelity naczelne miejsce zajmuje pozycja: *Historia czasów Starego Testamentu*, Poznań 1961.

Jan Śliwa, ks. Jan Drozd SDS, ks. Zbigniew Kaznowski, ks. Jan Stępień, ks. Michał Czajkowski, o. Hugolin Langkammer OFM, ks. Tomasz Hergesel, ks. Henryk Lempa, ks. Janusz Czerski, o. Sebastian Jasiński OFM, s. Ewa Józefa Jezierska OSU, ks. Zygmunt Jaroszek i ks. Bolesław Kałuża. Spośród wymienionych, pozostających na stałe w środowisku wrocławskim, tylko dwie osoby uzyskały status samodzielnego pracownika nauki: ks. Tomasz Hergesel i s. Ewa Jezierska.

Przedmiotem zainteresowań ks. Hergesela były przede wszystkim cuda Chrystusa i idea jahwizmu w Starym Testamencie²². Osobliwym hobby autora jest badanie oddziaływania Biblii na polskie prądy kulturowe, a szczególnie na literaturę i sztukę Młodej Polski²³. Głównym przedmiotem zainteresowań s. E. Jezierskiej jest teologia św. Pawła Apostoła, a w szczególności problem współumierania i współzmartwychwstania wiernych z Chrystusem oraz problem proegzystencji Chrystusa²⁴.

4. SPECJALIZACJA TEOLOGII SYSTEMATYCZNEJ

W prezentacji teologii systematycznej zwrócimy uwagę na trzy dyscypliny: teologię fundamentalną, teologię dogmatyczną i teologię moralną. Teologię fundamentalną w powojennym pięćdziesięcioleciu we Wrocławiu wykładali: ks. Eugeniusz Tomaszewski, ks. Edward Kopeć, ks. Stanisław Nagy, ks. Stanisław Dudek i ks. Andrzej Nowicki. Trzej pierwsi to samodzielni pracownicy naukowcy. Z nich zaś jedynie ks. Tomaszewski był wykładowcą miejscowym. Dwaj pozostali dojeżdżali do Wrocławia z KUL-u. W zainteresowaniach naukowych ks. Tomaszewskiego przewijały się głównie dwa zagadnienia: zagadnienie stosunku Jezusa historii do Chrystusa wiary i zagadnienie zmartwychwstania Chrystusa²⁵.

W gronie wykładowców teologii dogmatycznej w minionym pięćdziesięcioleciu znaleźli się: bp Henryk Grzondziel, ks. Józef Pujdak SP, ks. Józef Matlak SDB, ks. Stanisław Mierzwa, ks. bp Tadeusz Rybak, ks. Roman Rogowski, ks. Antoni Słomkowski (b. rektor KUL), o. Andrzej Krupa, ks. bp Alfons Nossol, o. Maurycy Wszolek OFM, ks. Mirosław Ratajczak, ks. bp

²² Por. jego pozycje: *Jezus Cudotwórca*, Katowice 1987 oraz *Stary Testament – Jahwizm*, Kraków 1992.

²³ Por. np. artykuł: *Chrystus pasyjny. Szkic do chrystologii Młodej Polski*, „Colloquium Salutis – Wrocławskie Studia Teologiczne”, 17(1985), s. 109-135.

²⁴ Por. np. jej pracę: „*Żyjemy dla Pana... Umieramy dla Pana*” *Proegzystencja chrystocentryczna chrześcijan w myśli Pawłowej*, Wrocław 1993.

²⁵ Por. na ten temat: I. D e c, *Ks. Eugeniusz Tomaszewski – teolog i duszpasterz (1918 – 1978)*, „*Studia Theologica Varsaviensia*”, 21(1983), nr 1, s. 271-279.

Jan Tyrawa, ks. Piotr Liszka, ks. Jerzy Lewandowski, ks. Andrzej Siemieniowski, ks. Bogdan Ferdek i ks. Włodzimierz Wołyniec. Samodzielni pracownicy naukowcy związani na stałe z Wrocławiem to: ks. R. Rogowski, ks. J. Lewandowski i ks. P. Liszka. Pierwszy – uprawia teologię dość oryginalną w skali polskiej. Jest to specyficzny rodzaj antropologii teologicznej i eklezjologii powiązany z mistyką i poezją. Autor usiłuje zasadnie ukazać, iż każda prawda chrześcijańska posiada jakąś znaczącą relację do świata i może otrzymać interpretację „kosmiczną”, czyli może się rozciągać na Universum. Mistyka tego typu posiada duże znaczenie dla formowania współczesnej duchowości chrześcijańskiej i charakteryzuje się dużą oryginalnością²⁶.

Pozostali wrocławscy dogmatycy zajmują się głównie: ks. Lewandowski – teologią społeczną, zaś ks. Liszka – teologią wyzwolenia i teologią czasu.

Dziedzinę teologii moralnej w pięćdziesięcioleciu powojennym reprezentują chronologicznie następujący wykładowcy: o. Stanisław Rymarz OFMCap, ks. Franciszek Ilków-Gołąb, ks. Leon Jezierski, ks. Stanisław Witek, bp Józef Marek, ks. kard. Henryk Gulbinowicz, ks. Antoni Młotek, ks. Jan Kowalski, ks. Michał Chłopowiec, ks. Edward Janiak, ks. Tadeusz Reroń, ks. Marian Biskup i ks. Krzysztof Janiak. Z wymienionych moralistów jedynie ks. Antoni Młotek jest miejscowym samodzielnym pracownikiem naukowym. W swoich badaniach zajmuje się głównie nauką moralną Ojców Kościoła. Dużą aktywność naukową przejawia także ks. Jan Kowalski z Pańskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, który od roku 1972 prowadzi także zajęcia dydaktyczne na PFT we Wrocławiu.

5. SPECJALIZACJA KANONICZNA

Dyscyplina prawa kanonicznego w powojennym pięćdziesięcioleciu była reprezentowana przez następujących kanonistów: ks. Stanisława Rymarza, ks. Kazimierza Kotulę, ks. Ewarysta Dębickiego, Tadeusza Silnickiego, ks. Michała Wyszynskiego, ks. Feliksa Kokoszkę, bpa Józefa Marka, ks. Józefa Rybczyka, ks. Edwarda Góreckiego, ks. Jana Dudziaka, ks. Alojzego Ślósarczyka, ks. Bolesława Orłowskiego i ks. Michała Machała. Z wymienionych kanonistów najszerszą działalność naukową rozwinął ks. Michał Wyszynski, który był także pracownikiem naukowo-dydaktycznym Uniwersytetu Wrocławskiego²⁷. Oprócz niego samodzielnymi pracownikami wśród nich

²⁶ Por np. jego prace: *Ziarnko gorczycy*, Katowice 1987; „*I uczynisz mi ołtarz z kamieni*” *Eucharystia i góry*, Opole 1988; *Jak Jakub z aniołem*, Wrocław 1988; *Mistyka gór*, Wrocław 1989 (wyd. III).

²⁷ Wykaz najważniejszych publikacji ks. M. Wyszynskiego podaje bp W. U r Ń a n, *30-lecie Wyższego Seminarium...*, art. cyt., s. 254.

byli lub jeszcze są: ks. Józef Rybczyk z KUL-u, ks. Jan Dudziak z PAT-u i ks. Edward Górecki. Ten ostatni specjalizuje się głównie w prawie małżeńskim i prowadzi także zajęcia w Ołomuńcu, na tamtejszym Wydziale Teologicznym.

6. SPECJALIZACJA SPOŁECZNA

Dziedzina społecznej nauki Kościoła i po części socjologia religii są tymi działami nauk teologicznych, poprzez które wrocławskie środowisko teologiczne stało się znane nie tylko w Polsce ale i za granicą. Dyscypliny te łączą się we Wrocławiu z nazwiskiem ks. Józefa Majki i ks. Jana Kruciny.

Dorobek naukowy ks. J. Majki obejmuje kilkanaście książek i ponad 300 artykułów. W sferze jakościowej jest to dorobek wielopłaszczyznowy, interdyscyplinarny, w niektórych sektorach oryginalny i pionierski. Najogólniej biorąc, można go – z pewnym uproszczeniem – zaszeregować do trzech działów: metodologii nauk teologicznych i społecznych, katolickiej nauki społecznej i socjologii religii. Swoje bogate doświadczenie z zakresu metodologii nauk zawarł autor w książce pt. *Metodologia nauk teologicznych* (Wrocław 1981). Na szczególne podkreślenie zasługuje trzecia część tej publikacji, w której autor dokonał konfrontacji teologii z socjologią, zwłaszcza z socjologią religii i katolicką nauką społeczną. Autor w pionierski sposób określił tu właściwy status metodologiczny katolickiej nauki społecznej jako nauki interdyscyplinarnej. Uważał, iż dyscyplina ta wymaga stosowania wielu metod w zależności od etapu analizy. Wyróżnił przy tym trzy takie etapy. Pierwszy obejmuje twierdzenia wydedukowane z teologii oraz ze społecznej natury człowieka, z jego osobowej godności; drugi stanowi wykorzystanie wyników nauk szczegółowych o charakterze diagnostycznym i prognostycznym; trzeci – aktualne zalecenia i wytyczne do działania.

Największe osiągnięcia ks. Majki na polu działalności naukowej dają się zauważyć w dziedzinie katolickiej nauki społecznej. Jest tu najpierw do odnotowania pięciotomowa suma społecznej nauki Kościoła, nosząca tytuł „Chrześcijańska myśl społeczna”. Według zamysłu autora tworzą ją następujące pozycje: *Metodologia nauk teologicznych* (Wrocław 1981) – t. I; *Katolicka nauka społeczna* (Rzym 1986 – wyd. 1 i Warszawa 1988 – wyd. 2) – t. II; *Filozofia społeczna* (Warszawa 1982 – wyd. 1 i Wrocław 1982 – wyd. 2) – t. III; *Etyka społeczna i polityczna* (Warszawa 1993) – t. IV oraz *Etyka życia gospodarczego* (Warszawa 1980 – wyd. 1 i Wrocław 1982 – wyd. 2) – t. V. Dzieło to nie ma równego sobie w polskiej literaturze społecznej. Stanowi bogate kompendium, rzeczywistą sumę społecznej nauki Kościoła. Zawiera ogromne bogactwo wiedzy z dziedziny teologii, socjologii,

metodologii nauk, etyki, ekonomii, historii, politologii, a przede wszystkim z dziedziny katolickiej nauki społecznej.

Trzecią grupę publikacji naukowych ks. Majki stanowią prace z zakresu socjologii religii. Są one owocem badań empiryczno-terenowych nad religijnością polskiego społeczeństwa. Badania te dotyczyły takich sfer jak: ruch pielgrzymkowy, sanktuaria maryjne, ośrodki pielgrzymkowe, powołania kapłańskie i zakonne, praktyki religijne, religijność rodziny, wpływy procesów industrializacji i urbanizacji na religijność, sekularyzacja itp. Niniejszymi badaniami zainspirował ks. Majka niektórych dzisiejszych pracowników nauki do zainteresowania się socjologią religii. Z tego też względu można go uważać za twórcę polskiej szkoły socjologii religii (w wydaniu katolickim). Spośród publikacji z tej dziedziny należy przede wszystkim wymienić książkę poświęconą parafii: *Socjologia parafii* (Lublin 1971). Prezentuje ona integralne ujęcie parafii: historyczne, kanoniczne, teologiczne i socjologiczne. Stanowi cenne źródło informacji w spojrzeniu na parafię od strony strukturalnej i funkcjonalnej.

Ks. Majka był także doskonałym popularyzatorem katolickiej nauki społecznej i duże zasługi położył w dziedzinie organizacji nauki, a w szczególności na polu budowania struktur Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu²⁸.

Bliskim współpracownikiem ks. J. Majki był ks. Jan Krucina. Jego pole zainteresowań rozciąga się na dwie dziedziny: katolicką naukę społeczną i teologię praktyczną. W licznych publikacjach z zakresu katolickiej nauki społecznej wiele uwagi poświęca dobru wspólnemu, jego podstawom i zastosowaniu w życiu społecznym, gospodarczym, państwowym i międzynarodowym. Charakterystyczne jest przy tym, że osiągnięcia katolickiej nauki społecznej w zakresie dobra wspólnego stara się umiejętnie zaaplikować do wspólnoty Kościoła. Można powiedzieć, iż ks. Krucina jest w Polsce najlepszym znawcą problematyki dobra wspólnego. W pracach z teologii praktycznej autor podejmuje problematykę inspirowaną zarówno przez współczesne osiągnięcia w tej dziedzinie, jak i przez aktualną sytuację przemian. Wnosi przez to własny, oryginalny wkład w jej rozwój. W ramach publikacji z tej dziedziny autor porusza następujące problemy: Kościół jako wspólnota, reforma struktur kościelnych, kapłan, parafia, wspólnoty religijne, dialog, ewangelizacja itp. W pracach tych autor kładzie duży nacisk na

²⁸ Szerzej na temat działalności naukowo-dydaktycznej ks. Józefa Majki zob. m.in.: *Osoba. Kościół. Społeczeństwo*, red. ks. I. Dec, Wrocław 1992, cz. I, s. 13-193 oraz ks. I. D e c, *Książd Józef Majka – szkic do portretu*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 1(1993), nr 2, s. 7-17, a także: P. N i t e c k i, *Prorok Książd Józef Majka (1918-1993)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 2(1994), nr 2, s. 41-52.

potrzebę formacji chrześcijańsko-społecznej, na potrzebę nowej ewangelizacji, na konieczność łączenia przemian struktur kościelnych z przemianami mentalności (duchowieństwa i laikatu). Ks. Krucina ma też szczególne zasługi w dziedzinie organizacji nauki, a w zwłaszcza na polu wydawniczym i w organizowaniu sympozjów naukowych (szczególnie Wrocławskich Dni Duszpasterskich, spotkań wykładowców sekcji katolickiej nauki społecznej)²⁹

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych prowadził z wielkim kunsztem zajęcia we Wrocławiu z etyki gospodarczej, etyki życia publicznego, etyki społecznej i politycznej – Jerzy Ozdowski z Warszawy. W ostatnich latach do grona wrocławskich społeczników dołączył z Warszawy Piotr Nitecki, redaktor naczelny „Chrześcijanina w świecie”

7. SPECJALIZACJA PASTORALNA

Ostatnią dyscypliną tu prezentowaną z zakresu nauk teologicznych jest teologia pastoralna. Jest to dyscyplina dziś bardzo rozczłonkowana, obejmująca wiele dyscyplin praktycznych z zakresu teorii duszpasterstwa. Poza wspomnianym wyżej ks. J. Kruciną dyscyplina ta nie miała we Wrocławiu samodzielnych pracowników naukowych. Była zasilana przez profesorów dojeżdżających z KUL-u, przede wszystkim: Stefana Kunowskiego (pedagogika) i ks. Wacława Schenka (liturgika). Z miejscowych wykładowców godne są tu wymienienia przynajmniej niektóre nazwiska, które wpisały się na trwałe do polskiej teologii. Na pierwszym planie należy wymienić bpa Andrzeja Wronkę, sufragana wrocławskiego, zamiłowanego liturgistę. Opublikował wiele cennych artykułów z zakresu liturgiki. Jest uważany za prekursora odnowy liturgicznej w Polsce. Jego następcami na polu tej dyscypliny są ks. Leon Czaja i ks. Marek Adaszek.

Dużą aktywność organizacyjną, wychowawczą i naukową jako pastoralista przejawiał wieloletni rektor Wrocławskiego Seminarium – bp Paweł Latusek. W pamięci wszystkich zapisał się jako wielki miłośnik Seminarium i budzi-
ciel powołań kapłańskich. Oprócz niego są także godni wspomnienia znani – nie tylko we Wrocławiu – homileci i zarazem kaznodzieje: ks. Marian Rzeszewski, ks. Leon Jezierski, ks. Julian Michalec i ks. Mirosław Drze-

²⁹ Ks. J. Krucina jako dyrektor Wydawnictwa Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej walczył przyczynił się do szerzenia polskiej myśli teologicznej i religijnej wśród naszego społeczeństwa. W latach 1969-1994 Wydawnictwo przez niego kierowane wydało 305 pozycji książkowych o łącznym nakładzie 7 024 200 egzemplarzy. Prac naukowych wydano 79, w tym 40 zbiorowych. Ponadto było: 8 wydań Pisma św. NT, 18 wydań modlitewnika diecezjalnego *Ojciec nasz*, 32 wydania różnych katechizmów oraz liczne nakłady wielu innych religijnych książek.

wiecki oraz wykładowcy katechetyki: ks. Józef Wojtukiewicz, ks. Stanisław Turkowski, ks. Aleksander Zienkiewicz, ks. Roman Drozd i ks. Janusz Misiewicz³⁰. Osobliwe wspomnienie należy się także ks. Hieronimowi Feichtowi, znanemu profesorowi Zakładu Muzykologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

ZAKOŃCZENIE

Powyższy szkic dotyczący nauk teologicznych we Wrocławiu w powojennym pięćdziesięcioleciu jest z natury rzeczy bardzo pobieżny i fragmentaryczny. Nie oddaje on z pewnością wszystkich ważnych rysów wrocławskiego środowiska teologicznego minionego pięćdziesięciolecia. Osiągnięcia teologiczne tego środowiska nie mogą naturalnie konkurować z osiągnięciami środowiska lubelskiego czy warszawskiego. Należy jednakże stwierdzić, że środowisko to mimo swego geograficznego położenia i trudnej, powojennej sytuacji personalnej zdołało nawiązać partnerską współpracę z innymi ośrodkami teologicznymi w kraju a nawet za granicą. Można je w tej chwili usytuować na czwartym miejscu w Polsce (po Lublinie, Warszawie i Krakowie). Jaśniej ono na nasz kraj głównie dwoma promieniami: historycznym i społecznym. Kościelne nauki historyczne i społeczne w Polsce nie mogą nie liczyć się z tym, co zostało w ciągu pięćdziesięciu lat powiedziane i napisane we Wrocławiu. Należy żywić nadzieję, iż prężność tego środowiska nie będzie maleć, tym bardziej, że Wrocław stoi przed wielkimi wydarzeniami kościelnymi: 46. Kongresem Eucharystycznym i Milenium Diecezji Wrocławskiej.

³⁰ Z młodszych pracowników sekcji pastoralnej należy wymienić: ks. Stanisława Paszkowskiego, ks. Jerzego Rasiaka, ks. Waldemara Irka i ks. Adama Bałabucha.